International Research Journal of Human Resource and Social Sciences
ISSN(O): (2349-4085) ISSN(P): (2394-4218)
Impact Factor 7.924 Volume 11, Issue 08, Aug 2024
Website- www.aarf.asia, Email : editoraarf@gmail.com
© Association of Academic Researchers and Faculties (AARF)

कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या मनोसामाजिक आरोग्यावर मोबाईलच्या होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास

वर्षा विलास चांदेकर, संशोधक विद्यार्थी, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
डॉ. सज्जन शंकरराव थूल, संशोधन मार्गदर्शक, प्राध्यापक व संचालक, मूल्यमापन विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

सारांश

मोबाईल वर्तमान काळात सर्वात जास्त वापरले जाणारे इलेक्ट्रॉनिक साधन आहे. मनोरंजन, शिक्षण, संपर्क, शॉपिंग इत्यादी विविध प्रकाच्या सुविधांचा उपयोग मोबाईलवर करता येतो. विशेष करून ऑनलाईन शिक्षणाच्या नावाखाली कुमारावस्थेतील मुलांच्या हातात मोबाईल आला आहे. कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांवर कोणत्याही सामाजिक व भावनिक घटनेचा त्यांच्यावर लगेच परिणाम होतोकुमारावस्था ही विद्यार्थ्याच्या . या अवस्थेत पहिल्यांदा विद्यार्थी त्याने न .आयुष्यातील नवनवीन बदल घेऊन येणारी अवस्था असते हे विद्यार्थी कधी त.अनुभवलेले विश्व अनुभवत असतोर प्रचंड आत्मविश्वासाने भारावलेले असतात तर कधी संभ्रमात असतातया अवस्थेला वादळी अवस्थेचा काळ या कारणामुळेच म्हटले जात असते कि या अवस्थेतील . या काळात मानसिक अवस्था अशी .विद्यार्थी हा मोठ्या प्रमाणावर मानसिक बदलांना सामोरे जात असतो आपले निर्ण :असते कि तो स्वतय घेण्याच्या परिपक्वतेत पोहचलेला नसतोया विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत पालक व . शिक्षकांनी चिकित्सकपणे त्यांच्या वर्तनाचे निरीक्षण करून त्यांच्यामध्ये होणारे बदल त्यांना समजावून त्यातून आ .त्यांचा आत्मविश्वास कसा वाढेल यासाठी प्रयत्न केला पाहिजे .सांगितले पाहिजेपोआपच हे विद्यार्थी आपल्या पालकांशी व शिक्षकांशी मुक्तपणे संवाद साधू शकतीलयामुळे .त्यातून त्यांच्या शंकाचे निरसन होईल . मोबाईलच्या होणाऱ्या परिणामांची जाणीव ठेऊन योग्य ते मार्गदर्शन या काळात होणे गरजेचे असते .

मुख्य संबोध: कुमारावस्था, मोबाईल, मोबाईलचे परिणाम

प्रस्तावना

वर्तमान काळात समाजाची आधुनिकतेकडे वळण्याची गती जलद झाली आहेकधी नव्हे एवढा प्रचंड . तांत्रिक विकास होत आहे की, त्याचा विचार करणे कठीण झाले आहेपूर्वी लहानपणी मूले विविध खेळ . गोटया .खेळायची उदा, विटीदांडू, लगोरी, लपाछपी, लंगडी इसर्वत्र .आज मात्र असे चित्र दुर्मिळ झाले आहे . पालकही या स्पर्धेच्या युगात मुलांना लवकरात लवकर मोठे .मूलांच्या वागण्या बोलण्यात परिपक्वता दिसून येते

.बरेच जण याला आधुनिकीकरण व जागतिकीकरणाचा प्रभाव म्हणतात .व प्रौढ करण्यामागे लागले आहेत वास्तविक पाहता जर आपण गांभिर्याने पाहिले तर असे लक्षात येईल की, सामाजिक वातावरणातील विविध घटक तर विद्यार्थ्यांना प्रभावित करतातच पण त्याचबरोबरमोबाईलसारख्या प्रसारमाध्यमांचा सर्वात जास्त प्रभाव आज सर्वत्र दिसून येत आहे .

कुमारावस्था ही विद्यार्थ्याच्या आयुष्यातील नवनवीन बदल घेऊन येणारी अवस्था असतेया अवस्थेत . हे विद्यार्थी कधी तर प्रचंड आत्मविश्वासाने .पहिल्यांदा विद्यार्थी त्याने न अनुभवलेले विश्व अनुभवत असतो शारीरिक बदलांचा विचार सुरुवातीला मुलांमध्ये होणाऱ्या .भारावलेले असतात तर कधी संभ्रमात असतात केला असता मिसरूळ फुटू लागतेशरीरावरील इतर भागांवर केसांची वाढ होऊ ,उंची मध्ये वाढ दिसून येते , मुलींच्या बाबतीत ही शारीरिक बदल होत असतात.लागते. या शारीरिक बदलांचा या मुलांच्या भावनिक विश्वावर परिणाम होत असतातया अवस्थेला वादळी अवस्थेचा काळ या कारणामुळेच म्हटले जात असते कि . याअवस्थेतील विद्यार्थी हा मोठ्या प्रमाणावर मानसिक बदलांना सामोरे जात असतोया काळात मानसिक . या विद्यार्थ्यांच्या .आपले निर्णय घेण्याच्या परिपक्वतेत पोहचलेला नसतो :अवस्था अशी असते कि तो स्वत बाबतीत पालक व शिक्षकांनी चिकित्सकपणे त्यांच्या वर्तनाचे निरीक्षण करूनत्यांच्यामध्ये होणारे बदल त्यांना समजावून सांगितले पाहिजे यामुळे .त्यांचा आत्मविश्वास कसा वाढेल यासाठी प्रयत्न केला पाहिजे .मोबाईलच्या होणाऱ्या परिणामांची जाणीव ठेऊन योग्य ते मार्गदर्शन या काळात होणे गरजेचे असते .

कुमारावस्था ही जीवनाची अत्यंत महत्वाची पायरी आहेजे .या काळात विद्यार्थी भरकटत असतात . विद्यार्थ्यांना विविध छंद याच .दिसते ते सर्व सत्य वाटते व तसेच अनुकरण करण्याचा प्रयत्न केला जात असतो विद्या .काळात जडत असतातर्थ्यांचा हा काळ नाजुक व मानसिक गोंधळाचा असतोआज आपण सर्वेक्षण . केल्यास असे दिसेल की, कुमारावस्थेत मूलांना चित्रपट पाहणे, गाणे ऐकणे, विविध ॲक्शन असलेले कार्यक्रम पाहणे आवडतेकाही विद्यार्थी तासनतास . मोबाईल पाहत असतात एकंदरीत .मोबाईल हा सर्वात प्रभाव टाकणारा घटक याकाळात ठरत असतोआपणास माहित आहे की ., मोबाईलचे चांगले व वाईट असे दोन्ही परिणाम विद्यार्थ्यांवर होत असतात. मोबाईल नकारात्मक परिणाम करत आहे असे चित्र दिसू लागले आहे. मात्र समाजात होणारे तरुणांचे वैचारीक परिवर्तन हे बहूतांशी नकारात्मक दिसल्यामुळे काहींना असे वाटू शकतेएकंदरीत कुमाराव .मात्र सर्वस्वी हे सत्य नाही हे ही आपल्याला माहित आहे .स्था सारख्या नाजूक वळणावर विद्यार्थ्यांवर मोबाईल हे सर्वात अधिक परिणाम करणारे साधन आज मानले जातेकुमारावस्थेत . विद्यार्थ्यांचे वागणे व बोलणे सतत बदलत असते अशा काळात .मोबाईल पाहण्यामुळे त्यांच्या मानसिक व सामाजिक आरोग्यावर विविध परिणाम होत असतातआता हे त्या विद्या .र्थ्यांवर आधारित आहे की ते मोबाईलवर काय पाहतात व त्याचा संदर्भ स्वतप्रस्तुत संशोधनाद्वारे .च्या विचारांशी कसा जोडतात: कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या मनोसामाजिक आरोग्यावर मोबाईल कशा प्रकारे परिणाम करते या बाबत विविध दृष्टीकोनाचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

संशोधन समस्या

कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या मनोसामाजिक आरोग्यावर मोबाईलच्या होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास.

संशोधनाची उद्दिष्टये

1. कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या मानसिक आरोग्यावर मोबाईलच्या होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास करणे.
2. कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक आरोग्यावर दूरदर्शनाच्या होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास करणे.
3. मोबाईल व विद्यार्थ्यांचे मनोसामाजिक आरोग्य यांच्यातील संबंधाबाबत शिक्षकांच्या दृष्टीकोनाचा अभ्यास करणे.

संशोधनाची गरज व महत्व

1. मानवी आयुष्यातील कुमारावस्था अत्यंत महत्वाचा कालावधी मानला जातोव्यक्तीची विचार सरणी व . या .जीवन विषयक तत्वज्ञान याच काळात परिपक्व होत असतेदृष्टीकोनातून शिक्षणप्रक्रियेत याचा विचार सतत होत असतो.
2. आजच्या या विज्ञानयुगात विविध प्रसारमाध्यमे व्यक्ती विचार व जीवनावर सतत परिणाम करत असतात . तसेच विविध .त्यातही सध्या सर्वाधिक लोकप्रिय माध्यम मोबाईल आहे कारण हे दृकश्राव्य माध्यम आहे कार्यक्रम, गाणे, चित्रपट, स्पर्धा इअर्थात मनोरंजनाचे स .एकाचवेळी पाहता व ऐकता येतात .र्वात प्रभावी माध्यम मोबाईल आहेतसेच मूलांच्या .या मनोरंजनातूनच व्यक्तीच्या विचारांनाही चालना मिळत असते . .वर्तनावरही मोबाईलवरील व्यक्तिरेखांचा सर्वाधिक प्रभाव होत असतो
3. कुमारावस्थेतील मूले जेव्हा मोबाईल पाहतात तेव्हा त्यातील व्यक्तीरेखांशी एकरुप होऊन जातात . एकंदरीत मोबाईलचा परिणाम या .बऱ्याचवेळा त्याचप्रमाणे अनुकरणही करण्याचा प्रयत्न करतात .यातूनच मूलांचे मानसिक आरोग्य प्रभावित होत असते .मुलांच्या मनावर खोलवर होत असतो
4. मोबाईलमधील चित्रपटात अथवा एखादया कार्यक्रमात काही व्यक्तीरेखा कशा वागतात, कशा बोलतात, कोणत्या परिस्थितीत कसे वर्तन करतात इत्याचे निरिक्षण करतात व .प्रभावीपणे ही मूले पाहतात . अनेक वेळा ही मूले नकारात्मक भूमिकेला अधिक प्राधान्य .त्याविषयी सतत चिंतनही करीत असतात यात कदाचित त्या भूमिकेचा प्रभावीपणा .देतात, भव्यदिव्यता, मनासारखे वागण्याचे तेथे असलेले स्वातंत्र्य इचा प्रभाव या विद्या .र्थ्यांवर होत असतो.
5. एकंदरीत मोबाईल मनोरंजनाचे जेवढे महत्वपूर्ण साधन आहे, तेवढेच जगाचे ज्ञान देणारे आहे . या .विद्यार्थ्यांच्या मनोसामाजिक आरोग्यावरही परिणाम करणारे आहेदृष्टीकोनातून प्रस्तुत संशोधनाच्या माध्यमातून मोबाईलमूळे कुमारावस्थेतील मूलांच्या मानसिक व सामाजिक आरोग्यार कसे व कोणते परिणाम होतात? या विषयी पालक व शिक्षकांचे दृष्टीकोन काय आहेत? इबाबत महत्वपूर्ण माहिती . .मिळेल ज्या आधारावर विविध उपाययोजना करता येऊ शकतात

संशोधनाची व्याप्ती आणि मर्यादा

1. प्रस्तुत संशोधन अभ्यासासाठी भंडारा शहरातील 50 कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांची व 25 माध्यमिक शिक्षकांची निवड केली आहे.
2. प्रस्तुत संशोधन भंडारा शहरापूरतेच मर्यादित आहे.
3. सदर संशोधनात कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या मनोसामाजिक आरोग्यावर होणाऱ्या परिणामांबाबत शिक्षकांच्या दृष्टीकोनाचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

संशोधन पध्दती

सदर संशोधन हे गुणात्मक स्वरुपाचे आहेम्हणून प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण संशोधन पध्दतीचा . .उपयोग करण्यात आला आहे

नमुना निवड

सदर संशोधनात समस्या व पध्दती निश्चित केल्यानंतर संशोधकाने अभ्यासासाठी भंडारा शहरातील 50 कुमारावस्थेतील विद्यार्थी व 25माध्यमिक शिक्षक यांची नमुना म्हणून निवड केली आहे.

संशोधनाची साधने

प्रस्तुत संशोधन अभ्यासात विद्यार्थ्यांच्या वर्तनासंदर्भात तसेच सामाजिक आरोग्य व मानसिक आरोग्य यावर मोबाईलचा काय परिणाम होतो या संदर्भात माध्यमिक .शिक्षक व कुमारावस्थेतील विद्यार्थी यांची मते जाणून घेण्यात आली आहेततसेच चर्चा तंत्राचाही .यासाठी प्रश्नावली या तंत्राचा वापर करण्यात आला आहे . .वापर करण्यात आला आहे

माहितीचे संकलन व अर्थनिर्वचन

संशोधकाने संशोधन अभ्यासासाठी समस्या निश्चित केल्यानंतर माहिती संकलनाची साधने निश्चित केलीप्रथम माध्यमिक शिक्षक व प्रत्यक्ष कुमारावस्थेतील विद्या .र्थ्यांकडून प्रश्नावलीच्या माध्यमाने माहिती संकलित करण्यात आलीसर्व माहिती संकलित झाल्यानंतर शेकडेवारी व गुणात्मक पध्दतीने सर्व माहितीचे . वर्णनात्मक विश्लेषण व अर्थनिर्वचन करण्यात आले.

संशोधनाचे निष्कर्ष

1. प्रस्तुत संशोधनासाठी निवडलेल्या सर्वच प्रतिसादकांनी मोबाईलचा परिणाम विद्यार्थ्यांच्या मनोसामाजिक आरोग्यावर होतो हे मान्य केले आहे.
2. 80%विद्यार्थ्यांना जास्तीत जास्त वेळ मोबाईल पाहायला आवडते यावरुन या विद्यार्थ्यांवर मोबाईलचा प्रभाव किती आहे हे स्पष्ट होते.
3. 70%शिक्षकांच्या दृष्टीकोनातून या विद्यार्थ्यांवर मोबाईलचा नकारात्मक परिणाम होतो तर . 30%शिक्षकांना पूर्णपणे असे वाटत नाही.
4. शिक्षकांच्या मते या विद्यार्थ्यांच्या वागण्यावर व बोलण्यावर मोबाईलचा 60% प्रभाव दिसून येतो.

5. विद्यार्थ्यांच्या मनावर व वर्तनावर मोबाईलचा खोलवर परिणाम होत असतात.
6. 80%शिक्षकांच्या मते हे विद्यार्थी मोबाईलमूळे अभ्यासाकडे दूर्लक्ष करतात.
7. बहूतांशी शिक्षकांच्या मते विद्यार्थ्यांची मानसिक पक्वता ही वयाच्या अनुषंगाने लवकर होत असतेयाचे . .प्रमुख कारण मोबाईलच आहे
8. कुमारावस्थेतील 60%विद्यार्थ्यांना मोबाईलवरील नकारात्मक भूमिकाच अधिक प्रभावित करतातततसेच . यामुळे त्या विद्या .ॲक्शन व मारधाडीचेच कार्यक्रम अधिक पाहायला आवडतातर्थ्यांची मानसिकता ही विचलित होत असते.
9. मोबाईलवरील प्रभावामूळे ही मुले वागतांना व बोलतांना त्यातील व्यक्तिरेखांचे अनुकरण करण्याचा सतत प्रयत्न करतात .यामुळे भविष्यात सामाजिकीकरणात अनेक अडथळे निर्माण होत असतात .
10. मोबाईलवरील लैंगिकदृष्टया उद्युक्त करणारी चित्रे व कार्यक्रम यामुळे ब-याचवेळा हे विद्यार्थी मानसिक गोंधळात पडतातततसेच उत्सुकताही वाढते .. यामुळे त्यांच्या वर्तनात अचानक बदल व्हायला सुरुवात होते.
11. शिक्षक व पालक हे जास्तीत जास्त वेळ विद्यार्थ्यांना मोबाईल पासून दूर ठेवण्याचा प्रयत्न करत असतात.
12. शिक्षकांच्या मते मोबाईलमुळे दिवसेंदिवस विद्यार्थ्यांचे सामाजिक व मानसिक आरोग्य धोक्यात येत आहे . अर्थात या विद्यार्थ्यांत नकारात्मक सामाजिक वर्तन अधिक दिसून येते.
13. मोबाईलवरील हिंसक दृष्यांचाही नकारात्मक परिणाम या विद्यार्थ्यांच्या मनावर होत असतो यामुळे हिंसक विचारांची जोपासना या वयात होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. यामूळे हे विद्यार्थी मानसिक दृष्टया अस्थिर होतात.
14. मोबाईलवरील बहूतांशी कार्यक्रमांमुळे विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाची सुयोग्य व समृध्द जोपासना होत असली तरी याचे प्रमाण व हेतू फारच कमी दिसून येतो.
15. शिक्षकांच्या मते सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक व नैतिक मूल्ये या विद्यार्थ्यांत रुजवितांना अडचणी येतात कारण मूल्ये रुजविण्यासाठी निर्माण केलेले वातावरण व मोबाईलवरील कार्यक्रम यात खुप मोठी तफावत आहे.अर्थातच विद्यार्थी मोठयांचे ऐकण्यापेक्षा मोबाईलवरील कार्यक्रमांना अधिक महत्व देतात .
16. एकंदरीत शिक्षक व विद्यार्थ्यांच्या प्रतिसादावरुन असे दिसून येते की, या कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या मनावर, सामाजिक जीवनावर व आरोग्यावर मोबाईलचा खूप खोलवर मात्र सकारात्मक कमी व नकारात्मक प्रभावच अधिक दिसून येतो.

संदर्भ सूची

1.कऱ्हाडे बी.एम.,) 2007), शास्त्रीय संशोधन पध्दती, नागपुर, पिंपळापुरे प्रकाशन

2.आगलावे प्रदिप,) 2002), संशोधन पध्दती व तंत्रे, नागपूर, विद्या प्रकाशन

3.जगताप ह.ना.,) 2001),शौक्षणिक मानसशास्त्र, पुणे, अनमोल प्रकाशन

4.पाटील लीला,)2007), आजचे शिक्षण आजच्या समस्या :, पुणे, श्रीविदयाप्रकाशन

5.जोशी विनय,)2010), ताण, पुणे, डायमंड पब्लिकेशन,

6. जगताप ह. ना.,(2005), शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र, नूतन प्रकाशन, पुणे

7. पंडीत र. वि.,(2004), शैक्षणिक मानसशास्त्र, पिंपळापुरे आणि सन्स पब्लिशर्स, नागपूर

8. पाटील विनोद, (2013), बाल्यावस्था आणि विकास, अथर्व प्रकाशन, जळगाव

9. म्हस्के विशाख, (2010), शैक्षणिक मानसशास्त्र, निर्मल प्रकाशन, नांदेड

10. करंदीकर सुरेश, (2008), अध्ययन अध्यापनाचे मानसशास्त्र, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर